

Andrzej Zapałowski

Wpływ konfliktu na Ukrainie na możliwą destabilizację granic w Europie Środkowo-Wschodniej

Ante Portas. Studia nad bezpieczeństwem nr 1 (6), 25-43

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Andrzej Zapałowski
Uniwersytet Rzeszowski

WPŁYW KONFLIKTU NA UKRAINIE NA MOŻLIWĄ DESTABILIZACJĘ GRANIC W EUROPIE ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ

(The Impact of the Conflict in Ukraine for a Viable Border Destabilization in Central and Eastern Europe)

Streszczenie:

Po drugiej wojnie światowej w wielu miejscach w Europie doszło do wymuszonej zmiany granic, którą odzwierciedlał ówczesny stan sił i wpływów poszczególnych podmiotów koalicji antyniemieckiej. Ten podział został nieznacznie naruszony poprzez powstawanie po 1989 roku niepodległych państw w wyniku upadku Związku Sowieckiego. Wspomnianemu procesowi wtórowały oczekiwania wielu narodów i grup społecznych tego regionu Europy, związane z chęcią odzyskania wpływów na określonych terenach. Nierzadko prowadziło to do wojen jak np. w Mołdawii. Obecnie po destabilizacji sytuacji wewnętrznej na Ukrainie pojawiają się przesłanki, które świadczą, iż przy wystąpieniu określonych czynników mogą one doprowadzić do kolejnych korekt granic w tej części świata. Nie ma wątpliwości, iż to, co się dzieje i będzie działo wokół państwa ukraińskiego wpłynie istotnie na sytuację w Europie, a zwłaszcza na państwa graniczące z Ukrainą.

Summary:

After The Second World War, in many European places occurred a force for a new border division, which corresponded to the state power and influence of different anti-German coalition. Since 1989 this division has been slightly affected by the emergence of independent states after the fall of the Soviet Union. In this region of Europe, the mentioned process was accompanied by expectations of many nations and social groups, which associated with the desire of regaining influence in specific areas. Quite often it led to wars like that one in Moldova. Currently, after internal destabilization in Ukraine, in case of certain factors, there are some circumstances which may lead to subsequently border revisions in this part of the world.

Słowa kluczowe:

kryzys ukraiński, Europa Środkowo-Wschodnia, destabilizacja

Key words:

Ukrainian crisis, Central and Eastern Europe, destabilization

Europa Środkowa i Wschodnia należy do jednego z kilku głównych obszarów w ostatnim tysiącleciu o największej dynamice zmiany granic. W geopolityce zazwyczaj takie miejsca nazywamy „uskokami geopolitycznymi”. Obecnie zasadniczo na naszym kontynencie wspomnianymi uskokami możemy określić dwa miejsca – Bałkany i obszar stanowiący wschodnią granicę Unii Europejskiej. Ten stan powoduje zwielokrotnienie prawdopodobieństwa wymuszonych lub naturalnych korekt granic w tej części świata. Doświadczenie historyczne uczy, iż jeżeli na danym obszarze mieliśmy do czynienia z powtarzającą się zmianą granic w ostatnich wiekach, to należy zakładać z dużym prawdopodobieństwem, iż sytuacja będzie się powtarzać.

Obecnie czynnikiem, który dezintegruje dotychczas zrównoważony układ sił w Europie jest zauważalny upadek ekonomiczny państwa ukraińskiego. Friedrich Ratzel¹ zwracał uwagę już ponad sto lat temu na pewne czynniki, które sprzyjają upadkowi państw a nawet mocarstw, którym nadawał określenie „ośrodków siły”. Do nich zaliczył m.in. malejącą liczbę ludności w państwie², która nie tylko ogranicza jego ekspansywność ale także powoduje stwarzanie przestrzeni do jego kolonizacji. Kolejną przesłanką był upadek gospodarki, co wznagało procesy dezintegracyjne na rzecz dynamicznych państw sąsiednich, a co może sprzyjać w pewnych okolicznościach utracie pewnych jego terytoriów. Ten proces może mieć charakter nagły lub rozłożony w czasie. Ratzel zwracał ponadto szczególną uwagę na to, że granica odzwierciedla zazwyczaj siłę państwa i jego stopień rozwoju, nie ma więc charakteru stałego. Jeżeli jakieś państwo sąsiednie jest w trakcie rozwoju i szuka nowych terytoriów do wchłonięcia, zwłaszcza jeżeli dotyczy obszarów słabiej rozwiniętych. Proces taki nie jest zazwyczaj ograniczony w czasie ani przestrzeni.

Obecnie Ukraina jest w trakcie pogłębiającego się kryzysu ekonomicznego państwa, co generuje uwypuklanie istniejących w tym państwie podziałów społecznych i narodowościowych, zwłaszcza, iż generatorem powstawania tych napięć jest rywalizacja Rosji i Zachodu o wpływy na obszarze tego kraju. Zasadniczo nie wydaje się możliwe trwałe współistnienie w jednym państwie zachodnich prowincji Ukrainy wraz z opanowanymi przez separatystów wschodnimi regionami państwa. Bez daleko idącej federalizacji nie jest możliwe także trwałe współistnienie wspomnianych społeczności w jednym państwie. Poza wspomnianymi regionami bardzo skomplikowana sytuacja istnieje

¹ P. Eberhardt, *Poglądy antropogeniczne i geopolityczne Fredricha Ratzla*, „Przegląd Geograficzny” 2015, t. 87, z. 2, s. 209-217.

² Ukraina przed wybuchem rewolucji na Majdanie w 2013 r. posiadała około 45,7 mln obywateli. W stosunku do stanu z 1989 r., liczba ta zmniejszyła się o około 6 mln.

także w rejonie Zakarpacia i południowej Besarabii. Z jednej strony mamy tam do czynienia z ruchami autonomicznymi, z drugiej zaś poprzez blokadę ekonomiczną Naddniestrza przez Ukrainę i Mołdawię prowokowanie Rosji do szukania „korytarza” dla tego regionu. W tym przypadku odwet Ukrainy na Naddniestrzu prowokuje destabilizację sytuacji w Besarabii. Z uwagi na członkostwo zachodnich sąsiadów Ukrainy w Unii Europejskiej oraz NATO jest wykluczające podejmowanie jakichkolwiek pretensji terytorialnych tych państw w stosunku do Ukrainy. Jednakże może się zdarzyć sytuacja odwrotna, w razie pogłębienia procesów dezintegracyjnych na Ukrainie w zachodnich jej prowincjach mogą wzrosnąć w siłę istniejące ruchy autonomiczne, a nawet secesjonistyczne.

Mapa 1. Etniczno-językowa mapa Ukrainy

Źródło: M. Fisher, *This one map helps explain Ukraine's protests*,
<http://www.washingtonpost.com/blogs/worldviews/wp/2013/12/09/this-one-map-helps-explain-ukraines-protests/> (17.11.2015).

Artykuł ma na celu zwrócenie uwagi na zagrożenia i prawdopodobne scenariusze rozwoju sytuacji związane z dalszą destabilizacją państwa ukraińskiego, zwłaszcza w kontekście osłabienia procesów integracyjnych wewnątrz Unii Europejskiej. W warunkach sytuacji na Ukrainie należy także zwrócić uwagę na starania Rosji o uzyskanie w świecie pozycji stabilizatora ładu politycznego. Nie można także wykluczyć, iż w przypadku wzmocnienia czynników dezintegracyjnych państwowości ukraińskiej Moskwa stanie się dla Zachodu istotnym czynnikiem właśnie stabilizacji sytuacji w tym państwie. To, co dzisiaj wydaje

się nieprawdopodobne, jest możliwe. Dzisiejsze postrzeganie Rosji jako państwa, które zdestabilizowało sytuację na Ukrainie może być z czasem zreinterpretowane na kraj, który może zaprowadzić w porozumieniu z innymi państwami ład w tej części świata. Obecnie w światowej rywalizacji poza wpływami, ostatecznie liczy się właśnie stabilizacja.

Europa z czasem będzie chciała stabilizacji, niezależnie czyim kosztem, i z tego należy zdawać sobie sprawę. Jeżeli Ukraina jako państwo nie opanuje w krótkim czasie upadającej gospodarki i frustracji społecznej, to Zachód będzie szukał rozwiązania tej sytuacji poprzez działania zewnętrzne kosztem tego państwa.

Czas bezwarunkowego wsparcia dla Ukrainy wśród europejskich elit się kończy. Europa staje przed dylematem wewnętrznej wojny z terroryzmem, referendum w Wielkiej Brytanii w sprawie wyjścia ze Wspólnoty, dochodzenia w Europie do rządów narodowych partii, które są zasadniczo prorosyjskie oraz konfliktów na Bliskim Wschodzie i w Afryce. To tylko niektóre problemy poza zasadniczym, a mianowicie poważnym kryzysem samej koncepcji dalszej integracji Unii Europejskiej.

Obecnie na Ukrainie zasadniczo można wyróżnić cztery obszary, gdzie może dojść przy wystąpieniu pewnych przesłanek, do destabilizacji uznanych przez społeczność międzynarodową granic. Oczywiście kwestia Krymu jest innym problemem, gdyż dotyczy obszaru już zaanektowanego.

1. Kwestia rozstrzygnięcia statusu Donbasu, jego terytorium administracyjnego lub wydzielonego i podmiotowości międzynarodowej;
2. Kwestia roli ukraińskiej części południowej i północnej Besarabii jako obszaru, który może wygenerować znaczne zmiany nie tylko na Ukrainie ale także w obszarze takich państw, jak: Rumunia, Mołdawia i separatystyczna Republika Naddniestrza;
3. Kwestia statusu Zakarpacia i jego części w zakresie autonomii lub nawet ruchów separatystycznych całości terytorium lub jej części;
4. Kwestia zachodnich obwodów Ukrainy w zakresie autonomii lub nawet w skrajnych warunkach secesji jako niezależny podmiot stosunków międzynarodowych.

Wschodnia Ukraina

Najbardziej widocznym elementem wpływającym na proces destabilizacji granic jest tocząca się wojna na obszarach wschodniej Ukrainy, gdzie zasadniczymi stronami konfliktu z jednej strony jest państwo ukraińskie, a z drugiej część zbuntowanych obywateli Ukrainy w znacznej części narodowości rosyjskiej wspieranej przez Rosję. Z uwagi na fakt, iż praktycznie ten konflikt trwa dwa lata i Ukraina nie wypowiedziała wojny Rosji, nie należy w tym wypadku używać terminów określających zmagania zbrojne na obszarze Donbasu jako wojnę ukraińsko-rosyjską, a co najwyżej jako zbrojne wspomaganie przez Rosję procesów separatystycznych na Ukrainie. Oczywiście inną kwestią jest

aneksja w 2014 roku przez Rosję Krymu, ale i w tym wypadku nie doszło do wypowiedzenia przez Ukrainę wojny i cały proces aneksji odbył się w formule referendum mieszkańców tej części Ukrainy co do jej przynależności państwowej.

Trwający konflikt zbrojny na terytorium obwodu ługańskiego i donieckiego spowodował, wydaje się, trwałe podział Ukrainy w tej części kraju wywołany długotrwałymi walkami, w których zginęło tysiące osób. Ustanowione 12 lutego 2015 roku tzw. II Porozumienie Mińskie ze względu na nierealność wielu jego zapisów (podobnie jak Mińsk I) stało się tylko formą usankcjonowania tymczasowego rozgraniczenia walczących stron³. Brak trwałości podpisanego rozejmu ma kilka istotnych przesłanek: linia rozgraniczenia wojsk nie jest linią administracyjną obwodów ługańskiego i donieckiego, działanie na rzecz pozyskania nowych regionów do podjęcia działań separatystycznych, brak zgody na autonomię w środowiskach nacjonalistycznych na Ukrainie, przerwa w walkach ma na celu „wyczekanie” przez separatystów i Rosję na pogłębienie problemów gospodarczych na Ukrainie. Jednakże najbardziej nierealne do czasu ostatecznego uregulowania kwestii ustroju państwa jest problem oddania przez separatystów kontroli granicy z Rosją i ustanowienie specjalnego statusu dla Donbasu.

Kijów w najbliższej przyszłości nie ma szans na siłowe odzyskanie Donbasu ze względu na fakt, iż ostatecznie doprowadziłoby to do bezpośredniego konfliktu z Rosją. Nie ulega także wątpliwości, iż obecne władze i większość społeczności separatystycznych republik nie zgodzą się do powrotu do państwa ukraińskiego mającego formę unitarną z uwagi na powstanie w tych republikach struktur quasi państwowych, posiadających sprawne i zaprawione w walce oddziały zbrojne. Wydaje się, iż jedyną formą pozostania tego obszaru w granicach Ukrainy jest nadanie mu daleko idącej autonomii, która byłaby gwarantowana przez główne mocarstwa świata. Wspomniana autonomia prawdopodobnie obejmowałaby posiadanie zwierzchnictwa nad strukturami bezpieczeństwa wewnętrznego, własnego parlamentu i dużej autonomii gospodarczej.

³ S. Kardaś, W. Konończuk, *Mińsk 2- kruchy rozejm zamiast trwałego pokoju*, <<http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2015-02-12/minsk-2-kruchy-rozejm-zamiast-trwalego-pokoju>>, (17.11.2015); A. Zapałowski, *Porozumienie w Mińsku sukcesem Rosji*, <<http://geopolityka.net/andrzej-zapalowski-porozumienie-w-minsku-sukcesem-rosji/>> (07.09.2014).

Mapa 2. Potencjał polityczny Bloku Opozycyjnego na Ukrainie w wyborach 2014 roku

Źródło: T. A. Olszański, *Mocny głos na rzecz reform: Ukraina po wyborach parlamentarnych*, <<http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-10-29/mocny-glos-na-rzecz-reform-ukraina-po-wyborach-parlamentarnych>> (17.11.2015).

Oczywiście, niezależnie od decyzji w sprawie statusu Donbasu, należy zastanowić się nad granicami wspomnianych republik, które formalnie działają jako osobne podmioty, a nazwa określająca ich jako Noworosja ma charakter czysto umowny i propagandowy. Obecne rozgraniczenie nawet w formie linii demarkacyjnej nie jest oparte o żaden podział naturalny czy też administracyjny i może realnie funkcjonować, jeżeli obecny stan zostanie usankcjonowany nieformalnie w formie zamrożonego konfliktu. To z kolei może powodować w przyszłości próby rozszerzenia zakresu wpływów separatystycznych republik na kolejne obwody państwa ukraińskiego, zwłaszcza iż potencjał społeczny i polityczny w sąsiednich obwodach nadal istnieje. Dla Rosji praktycznie nie wydaje się możliwa rezygnacja z mechanizmu wpływania na sytuację polityczną i ekonomiczną Ukrainy poprzez utratę kontroli Donbasu, gdzie znajduje się znaczący potencjał demograficzny prawosławnych Rosjan.

W kwestii ostatecznego rozstrzygnięcia kwestii przyszłości Donbasu będziemy mieli do czynienia albo z powstaniem rozgraniczenia w formie granicy wewnętrznej Ukrainy pomiędzy poszczególnymi regionami, albo z utrwaleniem podziału tej części Ukrainy i wydzieleniu na jej terytorium granicy zewnętrznej

niezależnie od tego czy ona będzie uznana przez społeczność międzynarodową. Trwałym elementem będzie także utrata Krymu na rzecz Rosji.

Ukraina południowo-zachodnia

Z chwilą zajęcia przez Rosję Krymu doszło do komplikacji sytuacji związanej z dostępem separatystycznego Naddniestrza do komunikacji ze światem poprzez restrykcje zastosowane w stosunku do republiki przez władze Ukrainy. Stan taki spowodował zagrożenie w postaci konieczności dokonania siłowego dostępu lądowego do wspomnianej republiki. Ewentualna akcja mogłaby się odbyć w drodze próby secesji i autonomii rejonu Odessy, w tym obszarze pomiędzy Naddniestrzem a Morzem Czarnym. Sytuacja demograficzna tego rejonu jest wyjątkowo skomplikowana. Zdecydowana większość mieszkańców to Bułgarzy - 70%. Jednak jedynie 60% ludności używa bułgarskiego, a 18% gauskiego, 15% - rosyjskiego, 5% - ukraińskiego, a 2% - albańskiego. Podłoże do takich działań ma odniesienie w tradycji historycznej⁴. Na ten fakt zwracał uwagę nowo powołany w czerwcu 2015 roku gubernator Odessy⁵.

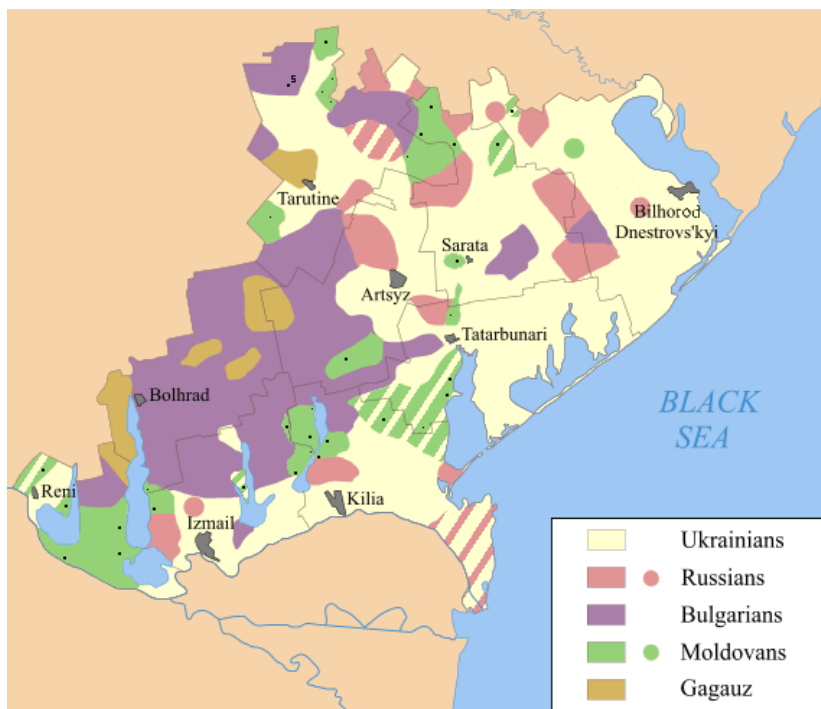
Już w momencie powstania separatystycznej Republiki Naddniestrza w lecie 1992 roku, a następnie potwierdzenia tego faktu przez referendum 17 września 2006 roku pojawił się problem komunikacji, wymiany handlowej, a zwłaszcza rotacji sił zbrojnych Federacji Rosyjskiej stacjonujące w republice⁶. Przy całej złożoności stosunków wewnętrznych Mołdawii, zwłaszcza w kontekście rywalizacji o kierunek integracji gospodarczej państwa z Unią Europejską czy Unią Celną na czele z Rosją, dopóki władzę w Kijowie sprawowali politycy umożliwiający kontakt ze światem quasi państwowości w Naddniestrzu problem nie był na tyle problematyczny. Od rozpoczęcia działań zbrojnych w Donbasie tylko kwestią czasu było podjęcie blokady Naddniestrza od strony Ukrainy ze względu na zagrożenie przenikania na jej terytorium dywersantów i jako retorsja za wspomaganie rosyjskich separatystów i zajęcie Krymu.

⁴ <<http://www.kresy.pl/wydarzenia,polityka?zobacz/kolejne-mniejszosci-etniczne-na-ukrainie-nadaja-swoim-jezykom-status-regionalnego>> (28.09.2014).

⁵ *Gubernator Odessy ostrzega: Rosja szykuje projekt "Besarabia"*, <<http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/gubernator-odessy-ostrzega-rosja-szykuje-projekt-besarabia,553898.html>> (17.11.2015).

⁶ A. Legucka, *Geopolityczne uwarunkowania i konsekwencje konfliktów zbrojnych na obszarze poradzieckim*, Warszawa 2013, s. 303; K. Gołaś, *Polityka Rosji wobec Mołdawii*, <<http://geopolityka.net/kamil-golas-polityka-rosji-wobec-moldawii/>> (29.09.2014); B. Mroczkowski, *Rosja, Morze Czarne i Rumunia - jaka będzie przyszłość regionu?*, <<http://www.geopolityka.org/analizy/2966-bartosz-mroczkowski-rosja-morze-czarne-i-rumunia---jaka-bedzie-przyszlosc-regionu?>> (02.08.2014); A. Zapałowski, *Współpraca Mołdawii z Unią Europejską i jej wpływ na bezpieczeństwo europejskie w II połowie XXI wieku*, [w:] P. Grata, M. DeLong (red.), *Polityka bezpieczeństwa w wymiarze globalnym, europejskim i krajowym*, Rzeszów 2015, s. 200- 215.

Mapa 3. Demografia ukraińskiej Besarabii

Źródło: <<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c6/Bugeac-ethnic.png>> (17.11.2015).

Kwestia samego Naddniestrza jest o tyle istotna, gdyż jakiegokolwiek działania w kwestii jego likwidacji mogą doprowadzić do jeszcze większej destabilizacji niż konflikt w Donbasie z uwagi na bezpośrednie zaangażowanie w tą kwestię kilku państw, w tym Rumunii. Należy podkreślić, iż 27 listopada 2013 roku ówczesny prezydent Rumunii Traian Băsescu ogłosił w wywiadzie telewizyjnym, że po wstąpieniu do NATO i Unii Europejskiej głównym projektem politycznym Bukaresztu powinno być zjednoczenie z Mołdawią. Deklaracja prezydenta nastąpiła przed szczytem Partnerstwa Wschodniego w Wilnie oraz na kilka dni przed hucznie obchodzonym Świętem Zjednoczenia Rumunii (1 grudnia). Hasła zjednoczeniowe ciągle cieszą się dużą popularnością w rumuńskim społeczeństwie (według badań z listopada 2014 roku oscylowały one w granicach 70%), ale ich poparcie znacząco spadało w przypadku pytań, sugerujących koszty finansowe (według kompleksowych badań Fundacji Sorosa z 2010 roku zjednoczenia „za wszelką cenę” domagało się tylko 17% Rumunów, co i tak jest znacznym odsetkiem osób biorących pod uwagę zbrojne przejęcie

kontroli)⁷. Wśród dużej grupy mieszkańców Rumunii jednak nadal popularne są hasła „Wielkiej Rumunii”. Jesienią 2014 roku kilka tysięcy mieszkańców Bukaresztu przeszło w "Marszu za połączeniem Mołdawii z Rumunią". Organizatorem akcji było Stowarzyszenie "Działanie-2012". Organizatorzy marszu podkreślali: "Jesteśmy dziś świadkami bezprecedensowej agresji Rosji przeciw Ukrainie. Jediną szansą dla Besarabii na uniknięcie ukraińskiego scenariusza jest połączenie z Rumunią"⁸.

W odpowiedzi na tego typu argumenty, które już wcześniej padały, w dniu 9 maja 2014 roku lider Naddniestrza Jewgienij Szewczuk podczas spotkania z wicepremierem Rosji Dmitrijem Rogozinem podkreślił, że „ziemia naddniestrzańska ponad dwieście lat temu weszła w skład Imperium Rosyjskiego” i że większość mieszkańców opowiada się za zjednoczeniem z Rosją⁹. Dlatego też wariant, w którym Mołdawia jest w Unii Europejskiej (i jeszcze być może byłaby częścią Rumunii) wraz z Naddniestrzem, wydaje się bez wojny prawie niemożliwa. Zaraz po szczycie Partnerstwa Wschodniego w Wilnie rosyjski wicepremier Dmitrij Rogozin poczynił zresztą aluzję pod adresem Naddniestrza, mówiąc, że „w czasie beztrudnej podróży do Unii Mołdawia prawdopodobnie straci swoje niektóre bagaże”¹⁰.

Poza Naddniestrzem kolejnym punktem zapalnym jest w Mołdawii także Autonomia Gagauska, która zajmuje ok. 5% terytorium kraju Mołdawii, a w której 2 lutego 2014 roku, w nieznanym przez Kiszyniów referendum większość jej mieszkańców opowiedziała się za integracją Mołdawii z Unią Celną¹¹. Ponadto wyniki pokazały, że mieszkańcy Gagauzji nie chcą integracji z Unią Europejską. Ponad 99,8% wyborców poparło integrację z Unią Celną (Białoruś, Rosji i Kazachstanu), natomiast prawdopodobną separację autonomii gagau-

⁷ <<http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2013-12-04/prezydent-rumunii-za-zjednoczeniem-z-moldawia>> (28.09.2014).

⁸ *Marsz w Bukareszcie. Rumuni chcą połączenia z Mołdawią*, <<http://www.kresy.pl/wydarzenia,polityka?zobacz/marsz-w-bukareszcie-rumuni-chca-polaczenia-z-moldawia>> (13.10.2014).

⁹ *Naddniestrze wobec perspektywy aneksji przez Rosję*, <<http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-05-14/naddniestrze-wobec-perspektywy-aneksji-przez-rosje>> (09.06.2014).

¹⁰ *Rosja podjęła kroki przeciwko pracownikom z Mołdawii*, <<http://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/rosja-podjela-kroki-przeciwko-pracownikom-z-moldawii/x7ymp>>, (19.02.2014); *Bombowiec Rogozina*, <<http://www.rp.pl/artykul/29,1108878-Bombowiec-Rogozina.html>> (12.05.2014).

¹¹ K. Całus, A. Wierzbowska-Miazga, *Rosja nasila grę o Mołdawię*, <<http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-04-02/rosja-nasila-gre-o-moldawie>> (09.06.2014); J. Techau, *Moldova, a European Neighborhood Tragedy in the Making*, <<http://carnegieeurope.eu/strategieurope/?fa=55644>> (28.12.2014); W. Repetowicz, *Strategiczny region Mołdawii nie będzie "Noworosją"*, <http://www.defence24.pl/analiza_strategiczny-region-moldawii-nie-bedzie-noworosja> (17.11.2015).

skiej od Mołdawii poparło 98,4% zarejestrowanych w referendum wyborców¹². Sprawę dodatkowo komplikuje to, że obecnie Mołdawia jest uzależniona energetycznie od Moskwy, gdyż ta w zamian za zadłużenie gazowe przejęła system energetyczny całego państwa¹³. Jednakże najgroźniejszym elementem gry Rosji na wspomnianym obszarze był moment, kiedy 18 marca 2014 roku, po aneksji Krymu przez Rosję, separatyści w Naddniestrzu zwrócili się do Moskwy z prośbą o włączenie w skład Federacji Rosyjskiej także ich „republik”. W związku z powyższym władze Mołdawii zwróciły się do Brukseli o jak najszybsze określenie daty możliwej akcesji tego kraju do Unii Europejskiej. Oficjalna prośba w tej sprawie została wystosowana po apelu separatystów z Naddniestrza, którzy zwrócili się do Moskwy z prośbą o przyłączenie ich „republik” do Federacji Rosyjskiej. Prezydent Mołdawii Nicole Timofti ocenił, że brak reakcji Brukseli na wnioski jego kraju doprowadziłby do powtórki scenariusza z Ukrainy, który zakończył się aneksją Krymu przez Rosję¹⁴.

Obecny stan jest chwilowym zawieszeniem rozstrzygnięcia znacznie szerszego niż tylko problem ewentualnej secesji Besarabii z Ukrainy w postaci powstania kolejnej republiki nieuznającej zwierzchnictwa Kijowa. Takie działanie mogłoby pociągnąć za sobą także próbę przewrotu w samej Odessie, co byłoby katastrofalne dla ukraińskiej państwowości, gdyż groziłoby odcięciem najistotniejszego portu w kraju. To, że taki scenariusz jest realny sygnalizowano poprzez utworzenie w kwietniu 2015 roku tzw. Narodowej Rady Besarabii, która ma poparcie w pewnych kręgach politycznych w Bułgarii. Na czele wspomnianej Rady stanął przewodniczący Związku Mieszkańców Naddniestrza Ukrainy Dmitrij Zatulwieter. W samych obradach brało udział około 100 delegatów reprezentujących Bułgarów, Gaugazów, Rosjan, Ukraińców, Cyganów, Mołdawian oraz Polaków¹⁵.

Jeżeli w dalszym ciągu będzie trwała blokada Republiki Naddniestrzańskiej przez Mołdawię i Ukrainę, scenariusz odgrzania projektu secesji Besarabii będzie coraz realniejszy, gdyż jak zauważyła premier Naddniestrza Tatiana

¹² R. Szoszyn, *Gagauzja wybrała Rosję*, <<http://www.tv.rp.pl/artykul/69986,1084022-Gagauzja-wybrala-Rosje.html>> (03.02.2014).

¹³ J. Solak, *Konsekwencje zamrożonego konfliktu o Naddniestrze...*, s. 62.

¹⁴ P. Henzel, *Mołdawia prosi o przyznanie członkostwa w Unii Europejskiej*, <<http://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/moldawia-prosi-o-pryznanie-czlonkostwa-w-unii-europejskiej/ncb0s>> (20.03.2014).

¹⁵ *Bułgaria: demonstracja poparcia dla autonomistów w Besarabii przed ambasadą Ukrainy. "Ręce precz od besarabskich Bułgarów"*,

<<http://www.kresy.pl/wydarzenia,spoleczenstwo?zobacz/bulgaria-demonstracja-poparcia-dla-autonomistow-w-besarabii-przed-ambasada-ukrainy-rece-precz-od-besarabskich-bulgarow-foto>> (17.11.2015); *Ukraińska bezpieka uniemożliwi proklamowanie autonomii Besarabii?*, <<http://www.kresy.pl/wydarzenia,spoleczenstwo?zobacz/ukrainska-bezpieka-uniemozliwi-proklamowanie-besarabskiej-republiki-ludowej>> (17.11.2015); *W obwodzie odeskim powstał regionalny ruch separatystyczny. Wśród jego twórców są Polacy*, <<http://www.kresy.pl/wydarzenia,spoleczenstwo?zobacz/w-obwodzie-odeskim-powstal-regionalny-ruch-separatystyczny-wsrod-jego-tworcow-sa-polacy>>, (17.11.2015).

Turanskaja produkt krajowy brutto regionu w ciągu pierwszego półrocza 2015 roku spadł aż o 19% w porównaniu z analogicznym okresem roku poprzedniego. Z kolei eksport spadł o 18,5%, a import o 26%¹⁶. Poza blokadą ekonomiczną znacznie dotkliwsza prestiżowo dla Rosji jest blokada związana z tranzytem rosyjskich oddziałów wojskowych do Mołdawii. Decyzje w tej sprawie parlament Ukrainy podjął 21 maja 2015 roku, czym wypowiedziano umowę z 1995 roku¹⁷. Przy tym należy zauważyć, iż stało się to nie w trakcie ciężkich walk w Donbasie, ale w okresie obowiązywania Porozumienia Mińsk II, co jest w pewnym sensie nie stabilizowaniem sytuacji, ale prowokowaniem napięć, które na granicy Ukrainy z Naddniestrzem są dosyć częste¹⁸.

Obecnie, jak zauważa Kamil Całus¹⁹, z powodów politycznych i ekonomicznych nie jest realna integracja polityczna Rumunii i Mołdawii, zwłaszcza ma tu znaczenie czynnik obawy przed reakcją Rosji, ale także Unii Europejskiej, która nie chce tworzyć kolejnych precedensów w Europie, które mogłyby mieć daleko idące konsekwencje. Aby zneutralizować zagrożenie w postaci rosyjskich działań mających na celu „odblokowanie” Naddniestrza, 18 grudnia Mołdawia i UE postanowiły rozszerzyć od 1 stycznia 2016 roku stosowanie handlowej części umowy stowarzyszeniowej na terytorium republiki. Wspomniane działania są tylko odłożeniem problemu na przyszłość, ale nie rozwiązują zasadniczego problemu, tj. uznania międzynarodowego statusu Naddniestrza.

Ukraina Zachodnia – Zakarpacie, Północna Bukowina

Tradycje autonomii dzisiejszego obwodu zakarpackiego historycznie związane były bardziej z Węgrami niż z jakąkolwiek formą państwowości ukraińskiej. Także pod względem zwierzchnictwa religijnego Rusini Karpaccy przynależeli do patriarchatu serbskiego, a nie do kijowskiego. Próba odzyskania autonomii w składzie powstającej państwowości ukraińskiej została podjęta już w 1991 roku. W trakcie referendum niepodległościowego większość mieszkańców głosowała za autonomią regionu, lecz zostało to zignorowane przez władze państwa. W odpowiedzi na to 30 maja 1993 roku powstał Tymczasowy Rząd Rusinów Podkarpackich na czele z Iwanem Turjanicą posiadający popar-

¹⁶ *Blokada dusi Naddniestrze*, <<http://www.kresy.pl/wydarzenia,gospodarka?zobacz/blokada-dusi-naddniestrze>> (17.11.2015).

¹⁷ M. Mikulska, *Parlament Ukrainy zrywa umowy wojskowe z Rosją*, <<http://www4.rp.pl/artykul/1202841-Parlament-Ukrainy-zrywa-umowy-wojskowe-z-Rosja.html>> (17.11.2015).

¹⁸ *Киев обвинил приднестровских пограничников в стрельбе на границе*, <<http://lenta.ru/news/2015/04/01/shooting/m>> (17.11.2015).

¹⁹ K. Całus, *W cieniu historii. Stosunki rumuńsko-mołdawskie*, „Prace OSW nr 53”, Warszawa 2015, s. 7, 61-64.

cie lokalnych mniejszości narodowych. Został on jednakże wraz z lokalnym parlamentem zlikwidowany w sierpniu 1994 roku. Obecnie nadal tendencje dążenia do autonomii są stosunkowo powszechne. Są one wspierane przez około 200-tysięczną mniejszość węgierską i samo państwo węgierskie. Jak podał János Lázár, szef kancelarii premiera Węgier wywiad tego państwa już działa na rzecz obrony praw Węgrów zamieszkujących ukraińskie Zakarpacie – często wbrew interesom Kijowa²⁰. Dodatkowo, jak podkreślił wspomniany urzędnik, państwo węgierskie jest w stanie przedsięwziąć także inne kroki mające na celu wsparcia swoich rodaków²¹. Obecnie prawdopodobnie większość Węgrów w obwodzie Zakarpackim ma już obywatelstwo węgierskie, gdyż rząd tego kraju od 2010 roku wprowadził szybką ścieżkę otrzymywania obywatelstwa przez Węgrów mieszkających na ich historycznych ziemiach²². Także lokalna społeczność Rusinów poprzez zbieranie podpisów ponawia akcje do prezydenta kraju o nadanie temu rejonowi autonomii. Generalnie Rusini są negatywnie nastawieni do następstw Majdanu, w tym wzrostu nacjonalizmu na Ukrainie. Jeden z lokalnych działaczy Petro Gečko zarzuca wprost Polsce wspieranie nacjonalistów ukraińskich i ostrzega, iż w przyszłości obróci się to przeciw Polsce. Jednocześnie zauważa, że wzrost nacjonalistycznych postaw na Ukrainie będzie wzmacniał tendencje separatystyczne²³.

Latem 2015 roku Koordynacyjna Rada Organizacji Rusińskich poinformowała, iż planuje przeprowadzić na Zakarpaciu masowe akcje na rzecz wprowadzenia w życie postulatu autonomii regionu. W tej sprawie zwróciła się także z odezwą do Rady Europy, Komisji Europejskiej, OBWE i ONZ, a także do parlamentów Węgier, Słowacji i Czech, aby organy te wpłynęły na prezydenta Ukrainy Petro Poroszenkę w celu przyznania regionowi autonomii. Rusini odwołują się do wyników referendum z 1991 roku, w którym większość mieszkańców regionu opowiedziała się za jego specjalnym statusem. Jednym z postulatów jest, by Rusini otrzymali status mniejszości narodowej²⁴.

²⁰ Szef kancelarii premiera Viktora Orbána: Nasz wywiad działa na rzecz obrony Węgrów na Ukrainie, <<http://www.kresy.pl/wydarzenia,spoleczenstwo?zobacz/szef-kancelarii-premier-viktora-orbana-nasz-wywiad-dziala-na-rzecz-obrony-wegrow-na-ukrainie>> (18.11.2015).

²¹ Węgierski rząd przygotowuje wsparcie dla Węgrów na Zakarpaciu, <<http://www.kresy.pl/wydarzenia,spoleczenstwo?zobacz/wegierski-rzad-przygotowuje-wsparcie-dla-wegrow-na-zakarpaciu>> (17.11.2015).

²² 700 tysięcy kresowych Węgrów otrzymało już obywatelstwo Węgier, <<http://www.kresy.pl/wydarzenia,spoleczenstwo?zobacz/700-tysiecy-kresowych-wegrow-otrzymalo-juz-obywatelstwo-wegier>> (17.11.2015).

²³ Banderowskie bataliony rzucą się na Polskę i ją rozszarpia, <<http://www.kresy.pl/wydarzenia,spoleczenstwo?zobacz/banderowskie-bataliony-rzuca-sie-na-polske-i-ja-rozszarpia>> (17.11.2015).

²⁴ Ukraina: Rusini na Zakarpaciu domagają się autonomii, <<http://www.kresy.pl/wydarzenia,spoleczenstwo?zobacz/ukraina-rusini-na-zakarpaciu-domagaja-sie-autonomii>> (17.11.2015).

Kwestia powstania autonomii Zakarpacia lub nawet autonomii Węgrów, Rusinów i Rumunów na terytorium obwodu w znacznym stopniu zależy od sytuacji wewnętrznej w samym państwie ukraińskim. Coraz częściej jest mowa o możliwości powstania „Zakarpackiej Republiki Ludowej”. Nie ulega wątpliwości, iż przy wydaje się nieuniknionym procesie federalizacji państwa może dojść do ruchów mogących doprowadzić do daleko idących procesów niezależności regionu, a w skrajnym przypadku dezintegracji Ukrainy, nawet do żądań lokalnych społeczności o wejście w skład Węgier oraz Rumunii. Zwracał na to uwagę m.in. Wołodmyr Ruban, szef Centrum Wymiany Jeńców Ukrainy²⁵. W pewnym sensie wspomniane trendy próbuje neutralizować rząd w Kijowie. Zwłaszcza po prowokacji w postaci „rajdu” członków Prawego Sektora w lipcu 2015 roku na Mukaczewo, gdzie w wyniku wymiany ognia o podłożu polityczno-kryminalnym zginęło kilka osób, a kilkanaście zostało rannych²⁶. Powołany po tym incydencie gubernator Hennadij Moskał zwrócił uwagę na przenikanie się w tym rejonie działań środowisk nacjonalistycznych z przestępczością zorganizowaną dysponującą ciężką bronią²⁷. Sprawa jest o tyle niebezpieczna, iż, jak informowała ukraińska prasa, część jednostek regularnych armii ukraińskiej i Gwardii Narodowej odmówiła wyjazdu do Mukaczewa, by wziąć udział w operacji przywracania tam porządku²⁸.

Pewne podobieństwo do sytuacji na Zakarpaciu da się zauważyć w Północnej Bukowinie, czyli w obwodzie czerniowieckim. Są to ziemie, które należały do Rumunii i po drugiej wojnie światowej znalazły się w granicach Związku Sowieckiego. Co prawda oficjalnie Bukareszt nie kwestionuje przebiegu granicy, co zostało potwierdzone traktatami zawartymi przez Rumunię i Ukrainę w 1997 i 2003 roku, jednakże w niektórych wypowiedziach polityków

²⁵ *Рубан: Результатом конфликта в Мукачево может стать "Закарпатская народная республика". Это очень опасная игра,* <<http://gordonua.com/news/localnews/Ruban-Rezultatом-konflikta-v-Mukachevo-mozhet-stat-Zakarpatskaya-narodnaya-respublika-Eto-ochen-opasnaya-igra-89337.html>> (17.11.2015).

²⁶ T. Iwański, P. Żochowski, *Zajazd na Mukaczewo przejawem słabości systemowej Ukrainy,* <<http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2015-07-15/zajazd-na-mukaczewo-przejawem-slabosci-systemowej-ukrainy>> (18.11.2015); *Strzelanina na Zakarpaciu. Prawy Sektor starł się z ludźmi deputowanego Łani. Do akcji wkroczyło SBU,* <<http://www.kresy.pl/wydarzenia,spoleczenstwo?zobacz/strzelanina-na-zakarpaciu-prawy-sektor-starl-sie-z-ludzmi-deputowanego-lani-do-akcji-wkroczylo-sbu-video-foto>> (18.11.2015).

²⁷ *Na Zakarpaciu Prawy Sektor porwał i torturował ludzi – twierdzi nowy gubernator,* <<http://www.kresy.pl/wydarzenia,spoleczenstwo?zobacz/na-zakarpaciu-prawy-sektor-porywal-i-torturowal-ludzi-twierdzi-nowy-gubernator>> (18.11.2015).

²⁸ *Часть военных Нацгвардии и ВСУ отказалась ехать в Мукачево, - "ПС",* <<http://112.ua/obshchestvo/chast-voennyh-nacgvardii-i-vsu-otkazalas-ehat-v-mukachevo-ps-244365.html>> (18.11.2015).

rumuńskich słychać było podważanie legalności zmian granicy rumuńsko-sowieckiej w 1940 roku.

Obecnie Rumunia, z uwagi na skomplikowane stosunki z Mołdawią w stosunku do której ma plany zacieśnienia współpracy, a nawet połączenia, nie podnosi oficjalnie kwestii autonomii dla tego regionu, gdyż w Ukrainie szuka sprzymierzeńca w sprawie rozwiązania problemu Republiki Naddniestrzańskiej. Na Ukrainie mieszka około 150 tysięcy Rumunów i 250 tysięcy Mołdawian, których Bukareszt uważa za Rumunów. W samym obwodzie czerniowieckim mieszka 115 tysięcy Rumunów i 67 tysięcy Mołdawian, co daje około 20% mieszkańców obwodu²⁹. O ile obecnie sytuacja w tym rejonie jest stosunkowo stabilna, to w razie federalizacji Ukrainy i zapoczątkowania procesu uzyskiwania autonomii przez niektóre obwody państwa może dojść do odzyskania tendencji mających na celu uzyskanie przez ten obwód lub jego część daleko idących praw autonomicznych, a w skrajnym wypadku nawet wzrostu dążeń secesjonistycznych.

Ukraina zachodnio-północna, czyli Wołyń i była Galicja Wschodnia

W obecnych granicach Ukrainy jest to region, który Samuel Huntington³⁰ zaliczył jako należący do cywilizacji zachodu. Generalnie tradycja przynależności tego obszaru była przez wieki związana z Polską, a także przez nieco sto lat z Austro-Węgrami (oczywiście poza obszarem Wołynia, który przynależał przez podobny jak Galicja okres do Rosji).

Zachodnia Ukraina stanowi zupełnie inny problem od wymienianych powyżej. Tak naprawdę dążenia autonomiczne czy też secesjonistyczne są związane z jednej strony z tradycją historyczną, a z drugiej jest to uzależnione od tego czy większość ludności wybierze opcję prozachodnią czy też prorosyjską. W ewentualnych zmianach na Ukrainie związanych z rozczarowaniem społeczeństwa obecnym procesem zbliżania do Europy i przyjęcia drogi ponownego zbliżenia z Rosją, należy spodziewać się procesu autonomizacji tzw. Galicji – Hałyczyny. Nie należy także w skrajnym wypadku wykluczać dążenia do uzyskania odrębnej państwowości przez ten region, zwłaszcza iż polityka Rosji wsparłaby taki projekt, aby pozbyć się regionu generującego postawy nacjonalistyczne i propagującego tego typu postawy w państwie. Na to zwracał uwagę jeden z głównych ideologów eurazjanizmu w Rosji Aleksander Dugin pisząc, iż Wiktor Janukowycz był ostatnim gwarantem zjednoczonej Ukrainy³¹.

Zachodnia Ukraina podobnie jak Zakarpacie ma tradycje w tym zakresie, w sytuacji, która zaistniała w lutym 2014 roku, kiedy to rada obwodu zakarpac-

²⁹ T. Iwański, *Ukraina- Rumunia: przedłużający się impas*, <<http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2011-12-30/ukraina-rumunia-przedluzajacy-sie-impas>>, (18.11.2015).

³⁰ S. Huntington, *Zderzenie cywilizacji*, Warszawa 2006, s. 278.

³¹ A. Dugin, <<https://www.facebook.com/alexandr.dugin?fref=ts>>, (27.01.2014).

kiego 21 lutego 2014 roku ogłosiła, iż cofa uprawnienia rejonowej i okręgowej administracji Zakarpacia i ogłasza obwód zakarpacki wolny od władzy Wiktora Janukowycza³². Podobne zdanie w tym czasie wypowiedział Wiktor Pawluk, przewodniczący Rady Miejskiej Lwowa, który nie wykluczył odłączenia zachodniej Ukrainy od reszty kraju. Wcześniej mer Lwowa Andriej Sadowyj wymówił posłuszeństwo, jakby nie było legalnemu, prezydentowi³³. Obecnie we Lwowie organizują się ruchy społeczne, które za cel stawiają sobie autonomię tego regionu³⁴. Są one obecnie traktowane przez władze i organa bezpieczeństwa jako agenci wpływu Rosji i poddani represjom. Niezależnie od obecnego podejścia władz do tego problemu, w razie wystąpienia na szczeblu państwa kwestii przyjęcia ustroju federacyjnego lub zmiany orientacji na prorosyjską w Kijowie nie należy wykluczyć scenariusza, który podzieli tą część Ukrainy granicą.

Zakończenie

Problem związany z pozostaniem państwa ukraińskiego jako kraju unitarnego był w Polsce analizowany na długo przed rewolucją 2013 roku. W lutym 2010 roku Biuro Bezpieczeństwa Narodowego opublikowało dokument, w którym przedstawiono tendencje odśrodkowe na Ukrainie oraz zagrożenie podziału państwa³⁵. Na obecnym etapie rozwoju sytuacji wewnętrznej na Ukrainie nie należy wykluczyć żadnego scenariusza, tym bardziej, że sytuacja międzynarodowa ciągle się zmienia i jest coraz bardziej widoczny spadek zainteresowania Zachodu Ukrainą. Także na to, w jakim kierunku potoczy się sytuacja w tym kraju, wpływ będą miały wyniki wyborów prezydenckich w USA.

Bibliografia:

Publikacje:

- ✓ Całus K., *W cieniu historii. Stosunki rumuńsko-moldawskie*, „Prace OSW nr 53”, Warszawa 2015, s. 7, 61-64.

³² *Obwód zakarpacki wypowiedział posłuszeństwo Janukowyczowi*, <<http://wiadomosci.onet.pl/swiat/obwod-zakarpacki-wypowiedzial-posluszenstwo-janukowyczowi/0sg0l>> (17.11.2015).

³³ P. Jendroszczyk, *Zaczęło się od Lwowa*, <<http://www.rp.pl/arttykul/40,1088752-Zaczelo-sie-od-Lwowa.html>> (18.11.2015).

³⁴ Во Львові мітингуючі вимагали особий статус Галичини, <<http://nedelya-ua.com/news/vo-lvove-mitinguyushchie-trebovali-osobyi-status-galichiny>> (18.11.2015).

³⁵ *Kwestia jedności Ukrainy w kontekście bezpieczeństwa wewnętrznego i międzynarodowego*, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa, 02.2010.

- ✓ Eberhardt P., *Poglądy antropogeniczne i geopolityczne Fredricha Ratzla*, „Przegląd Geograficzny” 2015, t. 87, z. 2, s. 209-217.
- ✓ Huntington S., *Zderzenie cywilizacji*, Warszawa 2006.
- ✓ Legucka A., *Geopolityczne uwarunkowania i konsekwencje konfliktów zbrojnych na obszarze poradzieckim*, Warszawa 2013.
Kwestia jedności Ukrainy w kontekście bezpieczeństwa wewnętrznego i międzynarodowego, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa, luty 2010.
- ✓ Zapałowski A., *Współpraca Mołdawii z Unią Europejską i jej wpływ na bezpieczeństwo europejskie w II połowie XXI wieku*, [w:] P. Grata, M. Delong (red.), *Polityka bezpieczeństwa w wymiarze globalnym, europejskim i krajowym*, Rzeszów 2015, s. 200-215.

Źródła internetowe:

- ✓ 700 tysięcy kresowych Węgrów otrzymało już obywatelstwo Węgier, <<http://www.kresy.pl/wydarzenia,spoleczenstwo?zobacz/700-tysiecy-kresowych-wegrow-otrzymalo-juz-obywatelstwo-wegier>> (17.11.2015).
- ✓ Banderowskie bataliony rzucą się na Polskę i ją rozszarpią, <<http://www.kresy.pl/wydarzenia,spoleczenstwo?zobacz/banderowskie-bataliony-rzucia-sie-na-polske-i-ja-rozszarpia>> (17.11.2015).
- ✓ Blokada dusi Naddniestrze, <<http://www.kresy.pl/wydarzenia,gospodarka?zobacz/blokada-dusi-naddniestrze>> (17.11.2015).
- ✓ Bombowiec Rogozina, <<http://www.rp.pl/artykul/29,1108878-Bombowiec-Rogozina.html>> (12.05.2014).
- ✓ Bułgaria: demonstracja poparcia dla autonomistów w Besarabii przed ambasadą Ukrainy. "Ręce precz od besarabskich Bułgarów", <<http://www.kresy.pl/wydarzenia,spoleczenstwo?zobacz/bulgaria-demonstracja-poparcia-dla-autonomistow-w-besarabii-przed-ambasada-ukrainy-rece-precz-od-besarabskich-bulgarow-foto>> (17.11.2015).
Całus K., Wierzbowska-Miazga A., *Rosja nasila grę o Mołdawię*, <<http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-04-02/rosja-nasila-gre-o-moldawie>> (09.06.2014).
Dugin A., <<https://www.facebook.com/alexandr.dugin?fref=ts>>, (27.01.2014).
- ✓ Fisher M., *This one map helps explain Ukraine's protests*, <<http://www.washingtonpost.com/blogs/worldviews/wp/2013/12/09/this-one-map-helps-explain-ukraines-protests/>> (17.11.2015).
- ✓ Gołaś K., *Polityka Rosji wobec Mołdawii*, <<http://geopolityka.net/kamil-golas-polityka-rosji-wobec-moldawii/>> (29.09.2014).

- ✓ *Gubernator Odessy ostrzega: Rosja szykuje projekt "Besarabia"* ,
<<http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/gubernator-odessy-ostzega-rosja-szykuje-projekt-besarabia,553898.html>> (17.11.2015).
- ✓ Henzel P., *Moldawia prosi o przyznanie członkostwa w Unii Europejskiej* , <<http://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/moldawia-prosi-o-pryznanie-czlonkostwa-w-unii-europejskiej/ncb0s>> (20.03.2014).
Iwański T., Żochowski P., *Zajazd na Mukaczewo przejawem słabości systemowej Ukrainy*,
<<http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2015-07-15/zajazd-na-mukaczewo-przejawem-slabosci-systemowej-ukrainy>> (18.11.2015).
Iwański T., *Ukraina- Rumunia: przedłużający się impas*,
<<http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2011-12-30/ukraina-rumunia-przedluzajacy-sie-impas>>, (18.11.2015).
Jendroszczyk P., *Zaczęło się od Lwowa*,
<<http://www.rp.pl/artukul/40,1088752-Zaczelo-sie-od-Lwowa.html>> (18.11.2015).
- ✓ Kardaś S., Konończuk W., *Mińsk 2- kruchy rozejm zamiast trwałego pokoju*, <<http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2015-02-12/minsk-2-kruchy-rozejm-zamiast-trwalego-pokoju>>, (17.11.2015).
Marsz w Bukareszcie. Rumuni chcą połączenia z Mołdawią,
<<http://www.kresy.pl/wydarzenia,polityka?zobacz/marsz-w-bukareszcie-rumuni-chca-polaczenia-z-moldawia>> (13.10.2014).
Mikulska M., *Parlament Ukrainy zrywa umowy wojskowe z Rosją*,
<<http://www4.rp.pl/artukul/1202841-Parlament-Ukrainy-zrywa-umowy-wojskowe-z-Rosja.html>> (17.11.2015).
- ✓ Mroczkowski B., *Rosja, Morze Czarne i Rumunia - jaka będzie przyszłość regionu?*, <<http://www.geopolityka.org/analizy/2966-bartoszmroczkowski-rosja-morze-czarne-i-rumunia---jaka-bedzie-przyszlosc-regionu?>> (02.08.2014).
Na Zakarpaciu Prawy Sektor porywał i torturował ludzi – twierdzi nowy gubernator,
<<http://www.kresy.pl/wydarzenia,spoleczenstwo?zobacz/na-zakarpaciu-prawy-sektor-porywal-i-torturowal-ludzi-twierdzi-nowy-gubernator>> (18.11.2015).
- ✓ *Naddniestrze wobec perspektywy aneksji przez Rosję*,
<<http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-05-14/naddniestrze-wobec-perspektywy-aneksji-przez-rosje>> (09.06.2014).
Obwód zakarpacki wypowiedział posłuszeństwo Janukowyczowi,
<<http://wiadomosci.onet.pl/swiat/obwod-zakarpacki-wypowiedzial-posluszenstwo-janukowyczowi/0sg0l>> (17.11.2015).
- ✓ Olszański T. A., *Mocny głos na rzecz reform: Ukraina po wyborach parlamentarnych*, <<http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014->

- 10-29/mocny-glos-na-rzecz-reform-ukraina-po-wyborach-parlamentarnych> (17.11.2015).
- ✓ Repetowicz W., *Strategiczny region Mołdawii nie będzie "Noworosja"*, <http://www.defence24.pl/analiza_strategiczny-region-moldawii-nie-bedzie-noworosja> (17.11.2015).
 - ✓ *Rosja podjęła kroki przeciwko pracownikom z Mołdawii*, <<http://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/rosja-podjela-kroki-przeciwko-pracownikom-z-moldawii/x7ymp>>, (19.02.2014).
 - ✓ Szoszyn R., *Gagauzja wybrała Rosję*, <<http://www.tv.rp.pl/artykul/69986,1084022-Gagauzja-wybrała-Rosje.html>> (03.02.2014).
 - Strzelanina na Zakarpaciu. Prawy Sektor startł się z ludźmi deputowanego Łani. Do akcji wkroczyło SBU*, <<http://www.kresy.pl/wydarzenia,spoleczenstwo?zobacz/strzelanina-na-zakarpaciu-prawy-sektor-startl-sie-z-ludźmi-deputowanego-lani-do-akcji-wkroczylo-sbu-video-foto>> (18.11.2015).
 - ✓ *Szef kancelarii premiera Viktora Orbána: Nasz wywiad działa na rzecz obrony Węgrów na Ukrainie*, <<http://www.kresy.pl/wydarzenia,spoleczenstwo?zobacz/szef-kancelarii-premiera-viktora-orbana-nasz-wywiad-dziala-na-rzecz-obrony-wegrow-na-ukrainie>> (18.11.2015).
 - ✓ Techau J., *Moldova, a European Neighborhood Tragedy in the Making*, <<http://carnegieeuropa.eu/strategieurope/?fa=55644>> (28.12.2014).
 - Ukraina: Rusini na Zakarpaciu domagają się autonomii*, <<http://www.kresy.pl/wydarzenia,spoleczenstwo?zobacz/ukraina-rusini-na-zakarpaciu-domagaja-sie-autonomii>> (17.11.2015).
 - ✓ *Ukraińska bezpieka uniemożliwi proklamowanie autonomii Besarabii?*, <<http://www.kresy.pl/wydarzenia,spoleczenstwo?zobacz/ukrainska-beezpieka-uniemozliwi-proklamowanie-besarabskiej-republiki-ludowej>> (17.11.2015).
 - ✓ *W obwodzie odeskim powstał regionalny ruch separatystyczny. Wśród jego twórców są Polacy*, <<http://www.kresy.pl/wydarzenia,spoleczenstwo?zobacz/w-obwodzie-odeskim-powstal-regionalny-ruch-separatystyczny-wsrod-jego-tworcow-sa-polacy>>, (17.11.2015).
 - ✓ *Węgierski rząd przygotowuje wsparcie dla Węgrów na Zakarpaciu*, <<http://www.kresy.pl/wydarzenia,spoleczenstwo?zobacz/wegierski-rzad-przygotowuje-wsparcie-dla-wegrow-na-zakarpaciu>> (17.11.2015).
 - ✓ Zapałowski A., *Porozumienie w Mińsku sukcesem Rosji*, <<http://geopolityka.net/andrzej-zapalowski-porozumienie-w-minsku-sukcesem-rosji/>> (07.09.2014).
 - ✓ <<http://www.kresy.pl/wydarzenia,polityka?zobacz/kolejne-mniejszosci-etniczne-na-ukrainie-nadaja-swoim-jezykom-status-regionalnego>> (28.09.2014).

- <<http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2013-12-04/prezydent-rumunii-za-zjednoczeniem-z-moldawia>> (28.09.2014).
- ✓ <<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c6/Bugeac-etnic.png>>
 - ✓ *Киев обвинил приднестровских пограничников в стрельбе на границе*, <<http://lenta.ru/news/2015/04/01/shooting/m>> (17.11.2015).
 - ✓ *Рубан: Результатом конфликта в Мукачево может стать "Закарпатская народная республика". Это очень опасная игра*, <<http://gordonua.com/news/localnews/Ruban-Rezultatом-konflikta-v-Mukachevo-mozhet-stat-Zakarpatskaya-narodnaya-respublika-Eto-ochen-opasnaya-igra-89337.html>> (17.11.2015).
 - ✓ *Часть военных Нацгвардии и ВСУ отказалась ехать в Мукачево, - "ПС"*, <<http://112.ua/obshchestvo/chast-voennyh-nacgvardii-i-vsuo-tkazalas-ehat-v-mukachevo-ps-244365.html>> (18.11.2015).
 - ✓ *Во Львове СБУ задержала двух подозреваемых в сепаратизме членов организации "Галицкий ястреб"*, <<http://jrgazeta.ru/skott-bennett-vladimir-putin-eto-luchshee-cto-proizoshlo-s-rossiey-za-poslednie-sto-let>>, (18.11.2015).
Во Львове митингующие требовали особый статус Галичины, <<http://nedelya-ua.com/news/vo-lvove-mitinguyushchie-trebovali-osobuyu-status-galichiny>> (18.11.2015).